

Лекція 5. Політичні аспекти міжнародної взаємодії соціальних суб'єктів в умовах глобалізації

План

1. Теоретико-методологічні засади дослідження політичних процесів.
2. Політичні явища і процеси в умовах глобалізації.
3. Структури світової політики.

1. Теоретико-методологічні засади дослідження політичних процесів

Аналіз політичних змін у будь-якому суспільстві вимагає розуміння сутності політичного процесу. Здійснивши соціально-філософський аналіз феномена політичний процес, **В. Воловик** обґрунтував підґрунтя для розробки методології аналізу політичної сфери життя кожного суспільства. ***Політичний процес*** слід розглядати у якості категорії політології, політичної соціології, соціальної і політичної філософії, що позначає сукупність послідовно змінюючих один одного політичних станів, що об'єктивно склалася, у якій знаходить свій вираз певна спрямована зміна системи державного устрою суспільства. У визначенні розкрито сутність політичного процесу – «сукупність послідовно змінюючих один одного політичних станів, що об'єктивно склалася». Зміна системи державного устрою є наслідком політичного процесу, що розкриває його логіку, яка проявляється в характеристиці політичних станів, що змінюють один одного.

Політичний стан розуміється як сукупність властивостей, притаманних соціальному організму – суспільству, класу, більш дрібній соціальній групі, окремій особистості – в конкретний період його становлення і розвитку, у якій знаходить свій вираз стан відносин до існуючої системи державного устрою, державної влади, що склалася в ньому. Щоб охарактеризувати політичний стан суспільства, як соціального організму на певному етапі його розвитку, необхідно виявити основні риси та властивості, що формують відношення соціальних суб'єктів до системи державної влади та державного устрою.

Взаємозв'язок соціальних і політичних суб'єктів здійснюється через політичну систему, політичну взаємодію, політичну боротьбу, політичні конфлікти, політичні союзи тощо. ***Політична система*** – це сукупність органів державної влади та недержавних громадських об'єднань (політичних партій, громадських організацій, професійних спілок, трудових колективів тощо), які здійснюють управлінський вплив на суспільство. Політичний процес постає формоутворюючим чинником політичної системи суспільства. Наведемо визначення поняття «політичний процес» із позицій соціологічного підходу. ***Політичний процес*** – форма функціонування політичної системи суспільства, що змінюється в просторі і часі: сукупна діяльність суб'єктів політики, завдяки чому забезпечується функціонування і розвиток політичної системи. Це універсальна категорія політології, що характеризує динамічний зміст політичної практики, відображає мінливість політики, розкриває взаємодію політичних інститутів і політичних суб'єктів, які виконують певні функції та «ролі».

М. Лепський розглядає політичний процес як фактор цілісності соціальних організмів. «***Політичний процес***» як поняття визначає послідовність зміни

станів цілісності суспільства у політичних відносинах. Смисловий акцент дискурсу цього поняття відображає динаміку цілісності суспільства, у тому числі зміни складових, суб'єктів, соціальних організмів відносно політичної визначеності цієї цілісності, що відображено у визначенні послідовності зміни станів політичної системи. Можливість використання понять «політичний процес» з визначенням цілісності соціального організму – особистості, соціальної групи, партії, інституту та іншого, відображає взаємодію соціального організму з іншими у цілісності суспільства». Згідно соціологічного підходу **політика** – це соціальне явище, людська діяльність, що виражена у взаємодії між соціальними спільнотами, класами, націями, народами, державами, партіями, громадянами та їхніми об'єднаннями на ґрунті політичної влади, реалізації певних цілей, з метою поліпшення умов життя людей, забезпечення *суспільного і світового порядку*. Зміст політики виражається в її цілях і цінностях, у проблемах, які вона вирішує, у мотивах і механізмах прийняття політичних рішень. Функції політики: державне управління розвитком усіх сфер людської діяльності (економічною, соціальною, правовою, духовною тощо); соціальне прогнозування; соціальне регулювання; духовно-ідеологічна. Політика органічно пов'язана з феноменом влади та управлінським впливом на суспільство. У найбільш універсальному значенні **влада** розглядається як здатність певного суб'єкта здійснювати вирішальний вплив на поведінку і діяльність людей за допомогою авторитету, права, примусу та інших засобів. **О. Сахань** наголошує на ролі та функціях влади в життєдіяльності суспільства. Влада є необхідним регулятором життєдіяльності суспільства, що забезпечує його розвиток, єдність, керованість, слугує важливим фактором організованості і впорядкованості соціуму. Залежно від засобів, на яких будуються владні відносини, розрізняють види влади: політичну, економічну, соціальну, духовно-культурну, примусову тощо. В ході історичного процесу основним суб'єктом політики постає держава, яка займає центральне місце в політичній системі суспільства. **Держава** – це організація політичної влади, яка здійснює управління суспільством.

Констатуючи, що влада була й залишається багатоаспектним явищем, вивчення якого ніколи не набуде завершеного вигляду, дослідник **О. Шнипко** зазначає, що з метою «адекватного усвідомлення фантастичних можливостей влади впливати на природне або соціальне оточення необхідно оперувати кількома пізнавальними матрицями, іноді – одразу всіма. Доцільно назвати кілька таких матриць. *Соціальна матриця*. Влада – це силові відносини, в яких відображається насамперед реальне домінування в певному соціумі. Влада означає здатність виявляти свободу дій відповідно до своїх цілей і волі, що для її об'єктів створює систему обмежень та утисків. *Психологічна матриця*. Влада – це відносини лідерства, що встановлюються в міжособистісному спілкуванні й діяльності. При цьому чітко виокремлюються провідна та ведена сторона, суб'єкт і об'єкт влади. *Гносеологічна матриця*. Влада є цілеспрямованим способом вияву та реалізації знань. Основа влади – знання та воля. У знаннях виявляється свідомий розрахунок дій та можливих наслідків за заданих обставин. У волі формуються підпорядкованість дій заданій меті, цілеспрямованість і наполегливість. Знання і воля є невід'ємними атрибутами влади. Знання наділяє владу обачністю, передбачуваністю та обґрунтованістю, а воля забезпечує

активність, необхідну для досягнення мети. *Організаційна матриця*. Влада є ресурсом, що втілюється в явищах порядку, організації, організованості та регламентації життя об'єкта. Обмеженими залишаються творчість та ініціатива, які намагаються відшукати власні шляхи розвитку, зокрема не регламентовані владою. *Політична матриця*. Влада є способом здійснення впливу, підпорядкування, примусу відповідно до фактичного або умовного балансу сил у суспільстві. Такий спосіб спрямовується на збереження наявного суспільного устрою або на його зміну».

Розуміння сутності таких явищ як «політика», «політичний процес», «політичний стан», «політична система», «держава», «влада» «суспільний порядок» є необхідною умовою осмислення нових соціальних реалій, зокрема соціальних відносин і суперечностей, у політичній сфері, що зумовлені розгортанням процесів глобалізації.

2. Політичні явища і процеси в умовах глобалізації

Дослідники зазначають, що в умовах глобалізації сфера політичних відносин зазнає кардинальних змін. Для гіперглобалістів, сучасна *глобалізація – це поява нового світового порядку, при якому повноваження і легітимність національної держави ставляться під питання, оскільки національні уряди втрачають здатність контролювати те, що відбувається в їх власних кордонах*. Основним представником школи гіперглобалістів є японський дослідник Гарвардської школи бізнесу **Кенічі Омае**, який докладно розглянув сутність глобалізації в книзі *«Світ без кордонів»*. Глобалізація в системі поглядів теоретика політології **Джеймса Розенау** означає, що в людства є великий досвід міжнародної політики, в якій *національні держави домінували на міжнародній арені*, але тепер почалося століття постінтернаціональної політики, в якій *національно-державні органи вимушені ділити глобальну арену і владу із інтернаціональними організаціями, транснаціональними корпораціями і транснаціональними політичними рухами*. На думку науковця, саме технологія посилила взаємозалежність між локальними, національними і інтернаціональними суспільствами, причому в масштабах, не знаних жодною з історичних епох.

Таким чином, *політичний аспект глобалізації у теоретичних концепціях гіперглобалістів розглядається поява нового світового порядку, в якому національні держави змушені ділитися своєю владою з ТНК, міжнародними організаціями та громадськими рухами*.

Представники західної політичної науки трактують глобалізацію з прагматичних позицій «національного інтересу» й пов'язують цей процес із поширенням у світі *ринкових відносин, принципів ліберальної демократії і прав людини*. Політичний вплив країн Заходу (не лише держав, а й ТНК, ЗМІ, неурядових громадських організацій) проявляється як поширенням товарів та послуг, так і цінностей та способу життя на всі регіони світу. **Ф. Джеймсон** стверджує, що *глобалізація насправді означає стандартизацію сфер виробництва і споживання*. Таку ж думку має інший американський політолог **Дж. Най**, для якого глобалізація – це *«зростання мереж взаємозалежності»*.

Водночас, для багатьох дослідників із країн світової периферії, глобалізація – це просто інший термін для позначення глобальної гегемонії США. На думку

дослідника **Дж. Грея**, глобалізація є «революційним захопленням» США світової економіки, а тому «сходження на престол фундаментального вільного ринку» відповідає лише американським інтересам.

Отже, в дослідженні політичних явищ і процесів, що розгортаються в умовах глобалізації визначилися два напрями уявлень про політичні зміни в світі: домінуючою є позиція гіперглобалістів, для яких сучасна глобалізація – це поява нового світового порядку, за якого обмежується влада національних держав навіть у межах їхніх власних кордонах; для багатьох дослідників із країн світової периферії, глобалізація – це позначення глобальної гегемонії США.

3. Структури світової політики

Для аналізу структур суб'єктів світової політики, які спрямовують зусилля до створення нового світового порядку, необхідно розглянути **концепцію мондіалізму**, в якій реалізація цієї мети переводиться в практичну площину. **Мондіалізм** (від франц. le monde – світ) – геополітична концепція, в основу якої покладено ідею про необхідність просування геополітичного розвитку до повної планетарної інтеграції: переходу від численності держав, народів, націй та культур до уніфікованого світу.

С. Єгішянц розкриває **структуру мондіалістських установ і організацій, що формують світову політику, включаючи процес глобалізації**. Він наводить характеристику трьох впливових організацій, таких як **Рада з міжнародних відносин (РМВ)**, **Більдельберзький клуб (БК)**, **Тристороння комісія (ТК)**, і називає їх умовно **законодавчою гілкою світової «прото-влади»**. Зародки ж **виконавчої влади** були створені ще на **Бреттон-Вудській конференції** в 1944 р. Прообразами всесвітнього казначейства стали **Міжнародний валютний фонд (МВФ, International Monetary Fund – IMF)** та **Світовий Банк (СБ, World Bank – WB)**, які покликані видавати кредити будь-яким країнам, що входять до них, на певних умовах. Але є й розподіл повноважень між ними: МВФ видає гроші на покриття дефіцитів платіжних балансів, що виникли, тобто в разі різкого дефіциту бюджетних доходів, обвалу зовнішньоторговельного балансу або високих видатків щодо обслуговування державного боргу тощо; тоді як СБ фінансує проекти розвитку інфраструктури і соціальні проекти, такі як освоєння територій, будівництво доріг, реструктуризацію збиткових галузей економіки, регулювання народжуваності тощо.

Аналізуючи витoki мондіалістських організацій, **М. Сенченко** зазначає, що концепція, яка породила РМВ, Тристоронню комісію та Більдельберзький клуб витікає з з більш ранніх ідей. Висунутих **Сесілем Родсом** і лордом **Мілнером**, які володіли фондами із золотих і алмазних фондів Південної Африки. С. Родс створив таємну організацію «**Круглий стіл**». Книга професора **Керола Квіглі** «**Англо-американські правлячі кола**» розкриває діяльність таємного товариства «Круглого стола» щодо об'єднання англomовного світу навколо Великої Британії для посилення свого політичного та економічного впливу в світі. **К. Квіглі** написав об'ємний твір «**Трагедія і надія**», в якому описані плани Нового світового порядку. Організація С. Родса і **Королівський інститут з міжнародних відносин** в Лондоні є суттєвими частинами Нового світового

порядку. Королівський інститут породив Раду з міжнародних відносин в США, на більш широкій базі, але все ж обмежену організацію з тими ж завданнями.

М. Сенченко зазначає, що *Більдерберзький клуб* – це не організація, не лобі. Зустрічі його членів – «маленький, гнучкий, неформальний і конфіденційний форум, на якому можуть бути висловлені різні точки зору і досягнуто взаєморозуміння». Хоча тут не виносяться резолюції, не проводяться голосування і не приймаються програмні заяви, але клуб давно став ключовою групою в середині більш складної, але менш централізованої і високоефективної глобальної мережі влади. Серед засновників *Ради з міжнародних відносин* були найкрупніші банки, нафтові гіганти та фондові біржі, до її складу входили найбагатші банкіри, промисловці, а за своєю суттю РМВ перетворилася на «кузню кадрів» для міжнародної політики США. *Трьохстороння комісія* була заснована у 1973 році приватними особами із Західної Європи, Японії та Північної Америки з метою сприяти більш тісній співпраці між цими трьома регіонами зі спільних проблем. В популістських політичних колах ТК вважають відвертим механізмом досягнення Нового світового порядку.

До складу *РМВ, БК і ТК* входять дуже багато впливових осіб з наукових установ та університетів, власників та журналістів світових ЗМІ, представники державної влади усіх країн світу, керівники центральних банків європейських країн та найбільших корпорацій. Ці складові мондіалістської структури влади мають найбільший вплив на світову політику та економіку. *Вони реалізують Вашингтонський консенсус і забезпечують формування нового світового порядку.*

Таким чином, *функціонування структур світової політики спрямовує процеси глобалізації на формування глобального світового порядку.*